

Z Kuşağının Zaman Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

A Sociological Assessment of Generation Z's Time Consumption Habits

ÖZET

Bu çalışma, geç modern dönemin belirleyici özelliklerinden biri olan akışkanlık koşulları içerisinde Z kuşağının zaman tüketimi pratiklerini sosyolojik bir perspektiften incelemektedir. Modern toplumlarda zaman, bireysel planlamaya konu olan nötr bir kaynak olmaktan çıkarak; üretkenlik, hız ve performans beklentileri doğrultusunda yapılandırılan, denetlenen ve tüketilen bir toplumsal olguya dönüşmektedir. Bu çerçevede zaman tüketimi, bireylerin zamanı nasıl kullandıklarından ziyade, zamanın hangi toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullar altında bireyler için kaçınılmaz biçimde tüketildiğini görünür kılan analitik bir kavram olarak ele alınmaktadır. Çalışmanın kuramsal arka planı, Bauman'ın akışkan modernite yaklaşımına dayanmaktadır. Araştırma, Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören ve Z kuşağına mensup 21 öğrenciyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelere dayalı nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin gündelik yaşamlarında zamanlarını büyük ölçüde eğitim süreçleri, ekonomik kaygılar doğrultusunda çalışma pratikleri ve dijital mecralar arasında bölüştürdüklerini ortaya koymaktadır. Boş zamanın, dinlenme, sosyalleşme ve kendini gerçekleştirme alanı olmaktan giderek uzaklaştığı; sınırlı mekânsal, ekonomik ve kültürel imkânlar nedeniyle internet ve sosyal medya aracılığıyla telafi edilmeye çalışılan bir zaman dilimine dönüştüğü görülmektedir. Akışkan modernitenin ürettiği belirsizlik, güvencesizlik ve hız kültürü, gençlerin zaman algısını parçalamakta; zaman üzerinde denetim kuramama hissini derinleştirmektedir. Bu durum, Z kuşağının zaman tüketimi pratiklerinin bireysel tercihlerden ziyade yapısal koşullar tarafından belirlendiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, üniversite öğrencilerinin zaman tüketiminin ahlaki, bireysel ya da kuşaksal bir sorun olarak değil; geç modern toplumun gençlere sunduğu imkânlar ve çizdiği sınırlarla ilişkili bir toplumsal olgu olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Zaman Tüketimi, Akışkan Modernite, Z Kuşağı, Tüketim, Toplumsal Yapı

ABSTRACT

This study examines Generation Z's time consumption practices from a sociological perspective within the fluid conditions that characterize the late modern era. In modern societies, time has ceased to be a neutral resource subject to individual planning; it has become a social phenomenon that is structured, controlled, and consumed in line with expectations of productivity, speed, and performance. Within this framework, time consumption is approached as an analytical concept that reveals not so much how individuals use time, but rather the social, economic, and cultural conditions under which time is inevitably consumed by individuals. The theoretical background of the study is based on Bauman's approach to liquid modernity. The research is designed as a qualitative study based on semi-structured interviews with 21 students belonging to Generation Z who are studying at the Faculty of Humanities and Social Sciences at Kırıkkale University. The findings reveal that university students largely divide their time in their daily lives between educational processes, work practices driven by economic concerns, and digital platforms. It is observed that free time is increasingly moving away from being an area for rest, socialization, and self-actualization; it is transforming into a time period that is attempted to be compensated for through the internet and social media due to limited spatial, economic, and cultural opportunities. The uncertainty, insecurity, and culture of speed produced by liquid modernity fragment young people's perception of time; it deepens the feeling of not being able to control time. This situation reveals that Generation Z's time consumption practices are determined by structural conditions rather than individual preferences. The study shows that university students' time consumption should be evaluated not as a moral, individual, or generational problem, but as a social phenomenon related to the opportunities offered to young people by late modern society and the boundaries it draws.

Keywords: Time Consumption, Liquid Modernity, Generation Z, Consumption, Social Structure

Dolunay Şenol¹
Yeter Nursu Çelebi²

How to Cite This Article

Şenol, D. & Nursu Çelebi, Y. (2026). Z kuşağının zaman tüketim alışkanlıkları üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) 12(3), 487-496. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19291739>

Arrival: 02 February 2026
Published: 28 March 2026

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu çalışma, 17–19 Eylül 2025 tarihlerinde Uludağ Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilen 11. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde sözlü bildirisi olarak sunulmuştur.

¹ Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kırıkkale, Türkiye. ORCID: 0000-0003-3716-0430

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kırıkkale, Türkiye. ORCID: 0009-0006-7402-1535

GİRİŞ

Zaman, bireyin gündelik yaşamını düzenleyen temel bir çerçeve olmanın ötesinde, toplumsal yapıların, iktidar ilişkilerinin ve modern yaşam biçimlerinin belirleyici unsurlarından biri olarak varlık göstermektedir. Zaman, insanı hayatının birçok alanında ilgilendiren ve yaşam pratiklerini doğrudan etkileyen bir kavram olarak ele alınmaktadır (Ağar, 2023:124). Özellikle modern ve geç modern toplumlarda zaman, yalnızca doğal bir akış olarak değil; planlanan, ölçülen, denetlenen ve giderek ticarileşen bir kaynak olarak deneyimlenmektedir. Bu bağlamda zaman, bireylerin ne yaptıklarından çok, neye yetişemediklerini, neleri ertelemek zorunda kaldıklarını ve hangi imkânlardan yoksun kaldıklarını görünür kılan toplumsal bir göstergeye dönüşmektedir.

Z kuşağı açısından zaman, çoğu zaman hız, belirsizlik ve sürekli bir yetişme hâli içerisinde anlam kazanmaktadır. Dijitalleşmenin yoğun etkisi altında şekillenen bu kuşak, önceki kuşaklardan farklı karakteristik özellikler sergilemekte; zamanla kurduğu ilişki de bu farklılaşmanın belirgin biçimde gözlemlendiği alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır (Akduman ve Hatipoğlu, 2021:207). Modernitenin dönüşen yapısı içerisinde zamanın bu niteliği, özellikle akışkan modernite tartışmalarıyla birlikte daha da belirgin hâle gelmektedir. Akışkan modernite koşullarında bireylerin yaşamları daha az öngörülebilir, daha parçalı ve daha geçici bir yapı sergilemekte; buna paralel olarak zaman da sabitlenemeyen, sürekli elden kaçan ve denetimi zorlaşan bir olguya dönüşmektedir. Bu bağlamda zaman, bireyin kendi kontrolünde olan bir kaynak olmaktan ziyade, toplumsal beklentiler ve yapısal zorunluluklar tarafından şekillendirilen bir deneyim alanı hâline gelmektedir. Özellikle genç kuşaklar, bu akışkan yapı içerisinde gelecek planlarını ertelemek zorunda kalmakta, eğitim, çalışma ve boş zaman arasında keskin sınırlar kurmakta zorlanmakta ve yaşamlarını çoğu zaman tekrar eden gündelik döngüler içerisinde sürdürmektedir. Bu durum, gençlerin zamanla kurdukları ilişkinin yalnızca bireysel tercihler üzerinden açıklanamayacağını, içinde bulundukları toplumsal ve ekonomik bağlam tarafından güçlü biçimde belirlendiğini göstermektedir. Bireylerin temel sosyal değerleri ve tüketim alışkanlıklarının, büyüme dönemlerinde içinde bulundukları çevresel ve kültürel koşullar tarafından şekillendiği düşünüldüğünde, zaman algısının da bu süreçlerden bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır (Seçkin, 2000). Zaman, bu anlamda, bireysel bir deneyim olmanın ötesinde, toplumsal eşitsizliklerin ve fırsat farklılıklarının da görünür hâle geldiği bir alan olarak değerlendirilmektedir. Z kuşağı, dijitalleşmenin, hız kültürünün ve performans baskısının yoğun biçimde hissedildiği bir toplumsal dönemde büyüyen ve sosyalleşen bir kuşak olarak dikkat çekmektedir. Bu kuşağın zaman algısı; eğitim sürecinin uzaması, erken yaşta çalışma zorunluluğu, gelecek belirsizliği ve sürekli çevrimiçi olma hâliyle iç içe geçmektedir. Eğitim ve ekonomik açıdan önceki kuşaklara kıyasla daha donanımlı kabul edilen Z kuşağı bireyleri, tüketim pratiklerinde hız, anıdalık ve sürekli yenilenme beklentisiyle hareket etmekte; bu durum zamanın da hızlı tüketilen bir kaynak olarak deneyimlenmesine katkı sunmaktadır (Altuntuğ, 2012:209). Zaman, bu bağlamda, üretkenlik üzerinden değerlendirilen, boşa harcanmaması gereken ve çoğu zaman yeterli gelmeyen bir kaynak olarak deneyimlenmektedir. Dijital teknolojilerin gündelik yaşama nüfuz etmesiyle birlikte zaman, parçalı ve kesintili bir biçimde yaşanmakta; bireyler birden fazla faaliyet arasında eşzamanlı olarak var olmaya zorlanmaktadır. Z kuşağının zaman tüketimi, yalnızca bireysel alışkanlıkların değil, aynı zamanda modern toplumun gençlere sunduğu imkânların ve koyduğu sınırların da bir yansıması olarak ele alınmaktadır. Eğitim olanakları, ekonomik koşullar, çalışma zorunlulukları ve dijital erişim gibi faktörler, gençlerin zamanı nasıl değerlendirdiklerini doğrudan etkilemektedir. Bu çerçevede zaman, gençler açısından hem yönetilmesi gereken bir kaynak hem de çoğu zaman yetersizliği hissedilen bir baskı unsuruna dönüşmektedir. Bu çalışma, Z kuşağının zaman tüketimi pratiklerini sosyolojik bir perspektiften ele alarak, zamanın gençler tarafından nasıl deneyimlendiğini, anlamlandırıldığını ve gündelik yaşam içerisinde nasıl yapılandırıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Zaman tüketimi, bu bağlamda bireysel bir sorun alanı olarak değil, toplumsal koşulların ürettiği bir deneyim biçimi olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, gençlerin zamanla kurduğu ilişkinin anlaşılmasının, onların yaşam koşullarını, gelecek beklentilerini ve toplumsal yapıyla kurdukları bağı çözümlemek açısından önemli bir sosyolojik katkı sunduğunu ortaya koymaktadır.

Tüketim Kavramı

Tüketim, en geniş anlamıyla, canlıların yaşamlarını sürdürebilmek için çevrelerinden aldıkları maddi ya da maddi olmayan unsurları kullanma, dönüştürme ve bu unsurları kendi varoluş süreçlerine dâhil etme eylemini ifade etmektedir. Canlıların sahip olduğu fizyolojik, psikolojik ve sosyal gereksinimlerin maddi ve manevi olarak tatmin edilmesi süreci tüketim olarak tanımlanmaktadır (Torlak, 2000:17). Bu yönüyle tüketim, yalnızca insanlara özgü bir faaliyet olmayıp, tüm canlı türlerinin biyolojik varlıklarını sürdürebilmeleri için zorunlu bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak insan türünü diğer canlılardan ayıran temel nokta, tüketimin yalnızca fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bir pratik olmaktan çıkarak, karmaşık bir toplumsal, kültürel ve sembolik yapının parçası hâline gelmiş olmasıdır. Dolayısıyla tüketim kavramı, tarihsel süreç içerisinde sürekli değişen, genişleyen ve farklılaşan bir toplumsal anlam dünyasına sahiptir. İnsanlık tarihinde tüketimin en erken biçimleri, doğrudan

yaşamsal gereksinimlere yönelmiş; beslenme, barınma ve korunma gibi temel ihtiyaçlar etrafında şekillenmiştir. Ancak toplumsal yapılar karmaşıktıkça tüketim de yeni anlamlar kazanmış, yalnızca biyolojik bir zorunluluk olmaktan çıkarak toplumsal ilişkilerin örgütlenmesinde, kimliklerin inşasında ve kültürel değerlerin aktarımında merkezi bir konuma yerleşmiştir. Günümüz toplumlarında tüketim olgusu, göstergelerin ve sembollerin belirleyici olduğu sosyal ve kültürel bir süreç olarak ele alınmaktadır (Topçuoğlu, 1996:166). Antik dönemlerde toplumsal statüyü görünür kılan yemek ritüelleri, Orta Çağ'da zanaatkarlığın gelişmesiyle birlikte ürün çeşitliliğinin artması ya da modernleşme süreciyle moda kavramının güçlü bir toplumsal göstergeye dönüşmesi, tüketimin tarihsel dönüşümünü somutlaştıran örnekler arasında yer almaktadır. Tüketim, modern sosyal bilimlerde yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil, çok boyutlu bir toplumsal pratik olarak ele alınmaktadır. Ekonomik yaklaşımlar tüketimi mal ve hizmetlerin satın alınmasıyla sınırlı bir faaliyet olarak değerlendirirken; sosyolojik yaklaşımlar tüketimin aynı zamanda anlam üretme, aidiyet kurma, kimlik ifade etme ve yaşam tarzı inşa etme süreci olduğunu vurgulamaktadır. Gündelik yaşam pratiklerinde de görüldüğü üzere bireyler, tüketim aracılığıyla kendilerini ifade etmekte, sosyal çevreleriyle kurdukları ilişkileri düzenlemekte ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Örneğin bir gencin belirli markalara yönelmesi, yalnızca işlevsel bir tercih olarak değil, aynı zamanda belirli bir kültürel kimliğe yakınlık kurma çabası olarak değerlendirilebilmektedir. Bunun yanı sıra bireyler, alışveriş yapmanın ötesinde eğlenme, boş zaman geçirme ya da sosyal ilişkilerini sürdürme gibi faaliyetleri de tüketim mekânları içerisinde gerçekleştirmektedir. İhtiyacı ya da satın alma gücü olmadığı hâlde alışveriş merkezlerinde zaman geçiren bireylerin sayısının az olmadığı, gündelik yaşam gözlemleriyle de doğrulanabilmektedir (Coşgun, 2012:838). Bu durum, tüketimin yalnızca satın alma eylemiyle sınırlı kalmadığını; mekân, zaman ve deneyim boyutlarını da kapsayan geniş bir pratik alanına sahip olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde bireyin boş zamanını nasıl değerlendirdiği, hangi etkinlikleri tercih ettiği ya da hangi dijital platformlarda vakit geçirdiği de tüketimin sosyolojik niteliğini ortaya koymaktadır. Modern toplumsal yaşamın karmaşık yapısı içerisinde tüketimin farklı türleri ortaya çıkmış ve her biri bireylerin yaşam deneyimlerini şekillendiren önemli boyutlara dönüşmüştür. Duygusal tüketim, bireylerin ruh hallerini düzenlemek amacıyla deneyimlere, ilişkilere ya da sembolik nesnelere yönelmesini ifade ederken; zaman tüketimi, bireyin sahip olduğu sınırlı zaman kaynağını belirli faaliyetler doğrultusunda harcamasını tanımlamaktadır. Bunun yanında marka tüketimi, yiyecek-içecek tüketimi, dijital içerik tüketimi ve deneyim tüketimi gibi türler, günümüz toplumunda yaygın biçimde gözlemlenmektedir. Bu noktada markalar, arzu nesnesine dönüşerek bireylerin bilinçaltına seslenebilen ve tüketicilerin duygu ile davranışlarını yönlendirebilen güçlü aktörler hâline gelmektedir (Becan, 2019:87). Bu çeşitlilik, tüketimin yalnızca ekonomik bir kategori olarak değil, çok katmanlı bir toplumsal pratik olarak ele alınması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Tüketim davranışlarının bu denli çeşitlenmesinde modern toplumun yapısal dönüşümleri belirleyici bir rol oynamaktadır. Sanayileşme ile birlikte üretim kapasitesinin artması, geniş kitlelerin piyasaya dâhil edilmesi ve bireyin toplumsal konumunun yalnızca üretim sürecindeki rolüyle değil, aynı zamanda tüketim kalıplarıyla tanımlanması, yeni bir toplumsal düzenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçte tüketim, bireyin kimliğini kurduğu, toplumsal konumunu görünür kıldığı ve değer dünyasını ifade ettiği bir araç hâline gelmiştir. Giyim tarzı, yeme-içme tercihleri ya da boş zaman pratiklerinin sınıfsal ve kültürel ayrımları yeniden üreten yapılar hâline gelmesi, tüketimin modern toplumda yalnızca maddi bir eylem olmadığını göstermektedir. Tüketim ile zaman arasındaki ilişki ise modern toplumsal yaşamın anlaşılması açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Geleneksel toplumlarda daha döngüsel bir biçimde deneyimlenen zaman, modern dönemde doğrusal, planlanabilir ve ölçülebilir bir kaynağa dönüşmüş; bu dönüşümle birlikte zaman da tıpkı maddi nesneler gibi tüketilebilir bir nitelik kazanmıştır. Dijitalleşme, hız kültürü ve performans baskısı bu süreci daha da görünür kılmaktadır. Günlük yaşamda gerçekleştirilen faaliyetlerin artması, dikkat süreçlerinin bölünmesi ve boş zamanın dahi verimlilik ve üretkenlik ölçütleriyle değerlendirilmesi, modern tüketim kalıplarının yaygınlaştığını göstermektedir. Bu durum, tüketimin yalnızca nesneleri değil; zamanı, dikkati, ilişkileri ve deneyimleri de kapsayan geniş bir alan hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede tüketim, tarihsel süreç içerisinde temel yaşamsal gereksinimlerin karşılanmasına yönelik bir eylem olmaktan çıkarak, modern toplumda bireyin kendini kurduğu, anlam ürettiği ve sosyal dünyayla ilişki geliştirdiği çok yönlü bir pratik hâline gelmiştir. Günümüzde tüketim, maddi kaynakların yanı sıra zaman, duygu, dikkat ve deneyim gibi maddi olmayan alanlara da yönelmektedir. Modern birey yalnızca nesneleri tüketmemekte; aynı zamanda zamanını, enerjisini, duygularını, ilişkilerini ve dijital alanlardaki varlığını da tüketim süreçlerinin bir parçası hâline getirmektedir. Bu bağlam, tüketimin modern toplumda kazandığı yeni biçimleri ve yoğunlaşan yapısını anlamak açısından önemli bir kuramsal zemin sunmaktadır. Bu zeminden hareketle, modern toplumda tüketim de tartışılmaya değer bir konu olmaktadır.

Modern Toplumda Tüketim

Üretimin kitleleşmesi, piyasanın genişlemesi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, modern toplumda tüketimin yalnızca maddi gereksinimlerin karşılandığı bir süreç olmaktan çıkmasına neden olmaktadır. Modern kent yaşamı içerisinde bireyin konumunun dönüşmesiyle birlikte tüketim, kimliğin kurulduğu, statünün görünür

kılındığı ve toplumsal aidiyetlerin ifade edildiği temel alanlardan biri hâline gelmektedir. Akışkan modern dünyada haz, gösteriş ve statünün kimikleşmesi, bireyin sosyal malları belirli bir statüye ait olmanın aracı olarak algılamasına yol açmaktadır (Alpdoğan, 2023:424). Bu bağlamda tüketim, modern toplumda yalnızca ekonomik bir etkinlik olarak değil, bireyin kendisini ifade ettiği, çevresiyle ilişkilerini düzenlediği ve gündelik yaşamını anlamlandırdığı çok katmanlı bir deneyim olarak ortaya çıkmaktadır. Modern yaşam pratikleri, coğrafi, sınıfsal, etnik ve ideolojik farklılıkların ötesinde ortak bir deneyim alanı üretmekte ve bireyleri benzer tüketim kalıpları etrafında bir araya getirmektedir (Gürkan, 2013:223). Modern toplumun ayırt edici özelliklerinden biri, sürekli yenilenen arz fazlası karşısında bireyin bitmeyen bir tüketim döngüsüne dâhil edilmesidir. Geleneksel toplumlarda tüketim daha çok ihtiyaç temelli ve sınırlı bir çerçevede şekillenmekteyken, modern toplumda tüketimin belirleyici unsuru ihtiyaçlardan ziyade arzular hâline gelmektedir. Pazarlama stratejileri, medya temsilleri ve dijital platformlar aracılığıyla bireyde sürekli yeni istekler üretilmekte; bu istekler yalnızca mal ve hizmetlere değil, deneyimlere, kimliklere ve sembolik anlamlara yönelmektedir. Bu durum, tüketimin yalnızca sahip olunacak nesnelere değil, aynı zamanda yaşanacak hayat tarzlarına ve benimsenmesi beklenen yaşam biçimlerine doğru genişlediğini göstermektedir. Piyasa, bireyin önüne seçebileceği çok sayıda kimlik alternatifini sunmakta; ancak bu tercih alanının sınırlarını yine kendi mantığı doğrultusunda belirlemektedir (Alpdoğan, 2023:426). Bu süreç, kapitalist sistemin bireyin yaşamını giderek daha fazla piyasa dinamikleriyle uyumlu hâle getirdiğini ve bireysel tercihleri görünürde özgürleştirirken yapısal olarak sınırlandırdığını göstermektedir (Bauman, 1998:224).

Akışkan modern evrede birey, teorik olarak tercihleri üzerine düşünebileceği bir zamana sahipmiş gibi görünmekte; ancak tüketici piyasası bu zamanı sürekli yönlendirmekte, hızlandırmakta ve denetlemektedir. Bauman'a göre birey, seçim yapma özgürlüğüne sahip olduğu izlenimini taşımakta; fakat tüketim düzeni bu özgürlüğü sürekli yeniden üretmekte ve sınırlandırmaktadır (Tekin, 2020: 70). Bu bağlamda modern tüketim kültürü, bireyleri piyasa açısından “işe yarar” ve “işe yaramaz” olarak ayırtmakta ve tüketimi yalnızca bir katılım biçimi değil, aynı zamanda toplumsal dahil olma ya da dışlanma mekanizması olarak yapılandırmaktadır (Bauman, 2013:24). Böylece tüketim, bireyin toplumsal alanda görünürlük kazanmasının, kabul edilmesinin ve süreklilik sağlamasının temel koşullarından biri hâline gelmektedir. Modern tüketimin dönüşen yapısının önemli boyutlarından biri, maddi sınırlarını aşarak soyut kaynakları da kapsar hâle gelmesidir. Duygular, ilişkiler, dikkat süresi ve özellikle zaman, tüketimin merkezî unsurları arasında yer almaktadır. Dijitalleşmeyle birlikte bireylerin dikkatleri sürekli bölünmekte, farklı platformlar arasında hızlı geçişler yapılmakta ve bireyler günün büyük bölümünde farkında olmadan dijital tüketici olarak konumlandırılmaktadır. Tüketim, bu süreçte yalnızca satın alınan nesneler üzerinden değil; izlenen içerikler, yapılan kaydırmalar ve maruz kalınan dijital deneyimler aracılığıyla şekillenmektedir. Bu durum, tüketimin hızlandığını ve bireyin yaşam ritmini belirleyen temel düzenleyicilerden biri hâline geldiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu hızlanma, bireyin gündelik yaşamını sürekli bir yetişme ve kaçırma duygusu etrafında deneyimlemesine neden olmaktadır. Performans, verimlilik ve hız odaklı değerlerin gündelik yaşama nüfuz etmesi, tüketimi zamanla doğrudan ilişkili bir pratik hâline getirmektedir. Bireyler yalnızca ne tükettikleriyle değil, ne kadar hızlı ve ne ölçüde tükettikleriyle de değerlendirilmektedir. Boş zaman dahi dinlenme ve özerklik alanı olmaktan çıkarak planlanabilir, ölçülebilir ve verimli kılınması gereken bir zaman dilimi olarak ele alınmaktadır. Günlük rutinlerin hızlanması ve sürekli kendini güncelleme baskısı, tüketimi bireyin yaşamını yapılandıran temel araçlardan biri hâline getirmektedir. Özellikle genç kuşaklar açısından tüketim, sosyal etkileşimlerin, aidiyet ilişkilerinin ve kendini ifade etme pratiklerinin merkezinde yer alan bir kimlik bileşeni olarak deneyimlenmektedir.

Sonuç olarak modern toplumda tüketim, maddi nesnelerle sınırlı bir etkinlik olmaktan çıkarak zamanın, duyguların, ilişkilerin ve deneyimlerin biçimlendirildiği kapsamlı bir toplumsal pratiğe dönüşmektedir. Bu dönüşüm, bireyin yalnızca neyi tükettiğini değil, zamanı nasıl algıladığını, nasıl planladığını ve gündelik yaşam içerisinde nasıl deneyimlediğini de yeniden şekillendirmektedir. Bu nedenle modern tüketim olgusunun sosyolojik analizi, zamanın toplumsal bir kaynak olarak nasıl yapılandırıldığı, nasıl yönlendirildiği ve bireysel yaşam pratikleri içerisinde nasıl tüketildiği sorusunu merkeze alan bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Zamanın Sosyolojik Boyutu ve Zaman tüketimi

Zaman, toplumsal yaşamın en temel düzenleyici unsurlarından biri olarak bireylerin gündelik pratiklerinden kurumsal yapılara kadar tüm toplumsal süreçleri biçimlendiren çok katmanlı bir olgu niteliği taşımaktadır. Biyolojik bir ritim olarak var olmakla birlikte, insan toplumlarında zaman yalnızca ölçülen ve belirli aralıklara bölünen fiziksel bir gerçeklik değildir; aynı zamanda kültürel normlar, ekonomik düzenlemeler ve toplumsal beklentiler doğrultusunda şekillenen toplumsal bir kaynaktır. Bu nedenle zamanın kullanımı, algılanışı ve anlamlandırılışı toplumdan topluma ve dönemden döneme farklılaşmakta; her toplumsal yapı kendi özgül zaman mantığını üretmektedir. Geleneksel toplumlarda zaman, büyük ölçüde döngüsel bir karakter taşımaktadır. Tarımsal üretim ilişkilerinin belirlediği bu yapıda zaman, mevsimlerin tekrarına, doğanın ritmine ve kolektif yaşam

pratiklerine bağılı olarak deneyimlenmektedir. Bu bağlamda zaman, doğanın sürekliliğiyle uyumlu, görece yavaş ilerleyen ve toplumsal bağlam içerisinde anlam kazanan bir olgu olarak varlık göstermektedir. Modern toplumlara geçişle birlikte ise zaman algısı köklü bir dönüşüm geçirmiş; zaman doğrusal, hızlanan ve standartlaştırılan bir kaynak hâline gelmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte çalışma saatlerinin düzenlenmesi, zamanın parçalara ayrılması, dakiklik ve disiplinin toplumsal değerler hâline gelmesi, modern toplumda zamanın ekonomik bir mantık çerçevesinde yeniden örgütlendiğini ortaya koymaktadır. Modern toplumda zamanın bu yeni niteliği, bireylerin gündelik yaşam pratiklerine doğrudan yansımaktadır. Zaman artık yalnızca yaşanan bir süre değil; planlanması, yönetilmesi ve verimli kullanılması gereken sınırlı bir kaynak olarak ele alınmaktadır. İş, eğitim, sosyal ilişkiler ve dinlenme gibi gündelik pratikler, zamanın bilinçli biçimde bölünmesini ve düzenlenmesini zorunlu kılan bir yapı içerisinde gerçekleşmektedir. Bu durum, zamanın modern bireyin yaşamında maddi kaynaklara benzer biçimde değerli, sınırlı ve kontrol edilmesi gereken bir unsur hâline geldiğini göstermektedir. Zamanın toplumsal bir kategori hâline gelmesinin bir diğer boyutu, sosyal ilişkiler içerisindeki düzenleyici işlevinde ortaya çıkmaktadır. Toplum, bireylerden belirli zaman dilimlerinde belirli rolleri yerine getirmelerini, kurumsal zaman rejimlerine uyum sağlamalarını ve normatif beklentilere uygun bir yaşam ritmi sürdürmelerini beklemektedir. Eğitim sistemi, çalışma yaşamı, aile ilişkileri ve sosyal etkileşimler bu kurumsal zaman çerçeveleri etrafında yapılandırılmaktadır. Bu nedenle zaman, yalnızca bireysel bir deneyim alanı değil; aynı zamanda toplumsal düzenin işlediği ve yeniden üretildiği bir mekanizma olarak da değerlendirilmelidir. Günümüz toplumunda iletişim ve dijital teknolojilerde yaşanan hızlı gelişmeler, zaman algısını daha da karmaşık bir hâle getirmiştir. Özellikle 20. yüzyılda iletişim alanında yaşanan dönüşümlerle birlikte ortaya çıkan internet, 1990'lı yıllardan sonra dünya çapında yaygınlaşmış; 2000'li yılların başından itibaren ise gündelik yaşamın vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir (Yüzer, 2003:114). Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte hız, erişilebilirlik ve fikir üretimi ön plana çıkmış; zamanın daha yoğun, daha parçalı ve daha baskılayıcı biçimde deneyimlenmesine zemin hazırlanmıştır (Varol, 2010:121).

Bu teknolojiler, başlangıçta yaşamı kolaylaştırıcı araçlar olarak ortaya çıkmış; sosyalleşme amacıyla kullanıldıkça gündelik yaşamın merkezî bileşenleri hâline gelmiştir (Fidan, 2016:121). Bireylerin cep telefonları ve tabletler aracılığıyla haberleri takip edebilmeleri, içeriklere anında yorum yapabilmeleri ve ürettikleri görselleri sosyal medya üzerinden paylaşabilmeleri, yeni medya çağının en belirgin göstergeleri arasında yer almaktadır (Aydoğan ve Kırık, 2012:219). Bu süreçte bireyler, yalnızca tüketici konumunda kalmayarak pasif izleyiciden aktif katılımcıya dönüşmüştür (Fidan, 2016:123). Dijitalleşme ile birlikte sürekli çevrimiçi olma hâli, bireyin toplumsal ritimle kurduğu ilişkiyi hem hızlandırmakta hem de esnekletmektedir. Anlık bildirimler, kesintisiz içerik akışı ve sürekli erişilebilirlik durumu, bireyin dikkatini bölmekte; çalışma zamanı, boş zaman ve kişisel zaman arasındaki sınırları giderek belirsizleştirmektedir. Bu bağlamda zaman, yalnızca ölçülen bir süre olmaktan çıkarak bireyin zihinsel ve duygusal yükünü belirleyen temel bir toplumsal olguya dönüşmektedir. Kitle iletişim araçlarını da içine alan serbest zaman endüstrisi, gündelik yaşamı giderek artan ölçüde biçimlendirmekte; bireylerin boş zaman pratiklerini dahi piyasa mantığı doğrultusunda yeniden üretmektedir (Aydoğan, 2000:15–20). Zamanın sosyolojik niteliğinin bir diğer önemli boyutu, toplumsal eşitsizliklerle olan ilişkisinde görünür hâle gelmektedir. Toplumsal sınıf, ekonomik imkânlar, kültürel sermaye ve mekânsal koşullar, bireylerin zamanı kullanma ve denetleme biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Bazı bireyler zamanlarını görece özerk biçimde planlayabilirken, bazı gruplar için zaman katı kurumsal düzenlemeler ve zorunluluklar tarafından belirlenmektedir. Bu durum, zamanın yalnızca bireysel bir tercih alanı olmadığını; aynı zamanda toplumsal kaynakların dağılımını görünür kılan bir gösterge olduğunu ortaya koymaktadır. Modern toplumda zamanın düzenlenen ve ölçülen bir kategori olmaktan çıkarak tüketilen bir kaynağa dönüşmesi, bireylerin gündelik yaşam deneyimlerinde belirleyici etkiler yaratmaktadır. Zaman, hız ve performans mantığı içerisinde adeta bir sermaye gibi ele alınmakta; bireyden bu sermayeyi sürekli olarak verimli biçimde kullanması beklenmektedir. Böylece zaman, yalnızca yönetilmesi gereken bir unsur değil, tüketilmesi zorunlu bir kaynak hâline gelmektedir. İş, eğitim, sosyal ilişkiler, dijital etkinlikler ve boş zaman pratikleri, zamanın harcandığı ve tüketildiği temel alanlar olarak yapılandırılmaktadır. Bu bağlamda modern birey, yalnızca zamanın tüketicisi değil; aynı zamanda zaman tarafından tüketilen bir özne hâline gelmektedir. Hızlanan yaşam ritmi, artan sorumluluklar ve çoklu görev beklentileri, bireyin zaman üzerinde denetim kurmasını zorlaştırmaktadır. Zamana yetişememe duygusu, sürekli geç kalma hissi ve yapılması gerekenlerin birikmesi, modern yaşam deneyiminin merkezî unsurlarından biri hâline gelmektedir. Dijitalleşme süreci, bu baskıyı daha da yoğunlaştırarak bireyin dikkatini parçalamakta ve zaman algısını kırılganlaştırmaktadır. Sonuç olarak zaman, modern toplumda yalnızca kronolojik bir akış değil; bireyin yaşamını yönlendiren, toplumsal rollerini belirleyen ve kimlik inşa süreçlerine nüfuz eden temel bir sosyolojik kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman, birey için hem özgürleşme imkânları sunan bir kaynak hem de hız, performans ve verimlilik beklentileriyle biçimlenen güçlü bir denetim mekanizması olarak çift yönlü bir işleve sahiptir. Bu çerçevede zamanın bir tüketim kaynağına dönüşmesi, özellikle genç kuşakların gündelik yaşam pratiklerini, deneyimlerini ve gelecek algılarını anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

Modernite, Dijitalleşme ve Z Kuşağı

Modern toplumda zaman, bireylerin yaşamlarını düzenleyen doğal bir akış olmaktan çıkarak ekonomik, kültürel ve teknolojik süreçler tarafından biçimlendirilen toplumsal bir kaynağa dönüşmektedir. Modernliğin geçirdiği bu dönüşüm, tarihin önceki dönemlerinde görülmemiş bir hız ve süreklilik içerisinde ilerlemekte; toplumsal yaşamın tüm alanlarını yeniden yapılandırmaktadır (Şahin, 2019:33). Bu bağlamda zaman, yalnızca yaşanan bir deneyim olmaktan uzaklaşarak kullanılan, yönetilen ve aynı zamanda tüketilen bir unsur hâline gelmektedir. Zamanın bu şekilde yeniden tanımlanması, modern toplumda bireylerin gündelik yaşam pratiklerini olduğu kadar, tüketim davranışlarını ve yaşam ritimlerini de doğrudan etkilemektedir.

Z kuşağı, zamanla kurulan bu yeni ilişkinin en yoğun biçimde deneyimlendiği toplumsal gruplardan biri olarak öne çıkmaktadır. Gündelik yaşam içerisinde zaman, bu kuşak için hem değerlendirilecek bir imkân hem de sürekli yetmeyen, hızla tükenen bir kaynak olarak algılanmaktadır. Kapitalist sistem bağlamında tüketim, maddi nesnelerin edinilmesiyle sınırlı kalmamakta; deneyimler, duygular ve zamanın kendisi de ekonomik ve sembolik değere sahip tüketim unsurlarına dönüşmektedir. Bu durum, zamanın yalnızca tüketim için ayrılan bir çerçeve olmaktan çıkarak, bizzat tüketilen bir kaynak hâline geldiğini göstermektedir. Aydınlanmanın ortaya koyduğu katı, doğrusal ve ilerlemeci modernlik anlayışının bir çıkmaza girmesiyle birlikte zaman algısı da dönüşmekte; süreklilik ve öngörülebilirlik yerini belirsizliğe, parçalanmaya ve hızlanmaya bırakmaktadır (Şan, 2012:68). Zaman, verimli kullanılması gereken bir sermaye olarak yeniden tanımlanmakta; bireylerden bu zamanı “doğru”, “etkili” ve “üretken” biçimde tüketmeleri beklenmektedir. Özellikle genç kuşaklar üzerinde belirgin bir baskı yaratan bu beklenti, zaman tüketimini bir performans göstergesine dönüştürmektedir. Üretkenlik, hız ve sürekli meşguliyet, ideal zaman kullanımı ölçütleri olarak sunulmakta; boş zaman ise dinlenme ya da serbestlik alanı olmaktan çıkarak planlanması, doldurulması ve verimli hâle getirilmesi gereken bir zaman dilimi olarak yeniden kurgulanmaktadır. Dijitalleşme, zamanın bu biçimde örgütlenmesinde ve tüketilmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Dijital teknolojiler, zaman ve mekân arasındaki sınırları büyük ölçüde belirsizleştirerek gündelik yaşamın ritmini hızlandırmakta ve süreklileştirmektedir. Z kuşağı açısından dijital ortamlar, yalnızca iletişim ve eğlence alanları değil; aynı zamanda tüketimin, kimliğin, sosyal ilişkilerin ve zaman kullanımının iç içe geçtiği temel yaşam alanları hâline gelmektedir. Bu dijital süreklilik, zamanın kesintisiz biçimde tüketildiği bir gündelik yaşam pratiğini normalleştirmektedir. Sosyal dünyaya ait olan ilgi alanlarının, akımların ve yönelimlerin durmaksızın değişmesi, zaman deneyimini daha da akışkan hâle getirmektedir (Alpdoğan, 2023:416). Bu bağlamda hız kültürü ve performans baskısı, gençlerin zamanla kurduğu ilişkiyi derinleştiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Hız, çağdaş toplumda yalnızca teknik bir gereklilik değil; aynı zamanda başarı, yeterlilik ve görünürlük göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Z kuşağı, hızlı tüketilen içerikler, kısa süreli etkileşimler ve anlık geri bildirimler üzerinden şekillenen bir dünyada, zamanını sürekli tüketmekte; ancak bu tüketimin karşılığında kalıcılık ve doyum hissine nadiren ulaşmaktadır. Dijitalleşmenin zaman tüketimi üzerindeki en belirgin etkilerinden biri, dikkat süreçlerinde yaşanan dönüşümle ortaya çıkmaktadır. Sürekli maruz kalınan yoğun içerik akışı, dikkatin uzun süreli ve derin biçimde kullanılmasını zorlaştırmakta; zaman, bütüncül bir deneyim olmaktan çıkarak kısa aralıklar ve geçişler hâlinde tüketilmektedir. Gençler, birden fazla ekran ve uygulama arasında eş zamanlı olarak var olmaya çalışırken, zaman algısı da parçalı ve dağınık bir nitelik kazanmaktadır. Bu parçalanmış zaman deneyimi, gündelik yaşamda hem hızlanma hem de tekrar hissiyle birlikte ilerlemektedir.

Dijital ortamların sunduğu seçenek çeşitliliği, yüzeyde sınırsız bir imkân alanı yaratıyor gibi görünmekte; ancak bu seçeneklerin büyük ölçüde benzer tüketim pratikleri etrafında şekillenmesi, gençleri döngüsel zaman tüketimi biçimlerine yöneltmektedir. Sosyal ilişkilerin giderek dijitalleşmesi de zaman tüketimini etkileyen önemli bir boyut oluşturmaktadır. Bauman’a göre ilişkiler, elektronikleşmiş, geçici ve kolayca silinebilen bağlar hâline gelmiştir (Bauman, 2012:13). Bu durum, yalnızca ilişkilerin değil, bu ilişkilere ayrılan zamanın da kırılganlaşmasına yol açmaktadır. Sürekli çevrimiçi olma hâli, çevrimdışı kalmayı bir eksiklik olarak kodlamakta; zamanın bireyler tarafından bilinçli ve özerk biçimde yönetilmesini zorlaştırmaktadır. Zaman, giderek algoritmaların ve platform dinamiklerinin yönlendirdiği bir akış içerisinde tüketilmekte; gençler çoğu zaman zamanı yöneten değil, zaman tarafından tüketilen aktörler hâline gelmektedir. Bu bağlamda özgürlük algısı da yeniden düşünülmektedir. Bauman’a göre tam özgürlük, ancak sosyal bağlardan büyük ölçüde kopmuş bireyler için mümkün görünmektedir (Bauman, 2015:72). Z kuşağı açısından ise dijitalleşme, özgürlük ve erişilebilirlik vaat ederken, eş zamanlı olarak zamanın denetimini zorlaştıran yeni baskı biçimleri üretmektedir.

Sonuç olarak modernitenin dijitalleşmeyle iç içe geçen yapısı, Z kuşağının zamanla kurduğu ilişkiyi köklü biçimde dönüştürmektedir. Zaman, yalnızca kullanılan değil; hızla tüketilen, parçalanmış ve hiçbir zaman yeterli hissedilmeyen bir kaynağa dönüşmektedir. Bu durum, gençlerin gündelik yaşamlarında yaygın bir yetişememe, sıkışmışlık ve tükenmişlik hissinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla Z kuşağının zaman

tüketimi, bireysel tercihlerden ziyade modern toplumun ekonomik, kültürel ve teknolojik dinamikleriyle birlikte ele alınması gereken yapısal bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim gören ve Z kuşağı içerisinde yer alan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Z kuşağının tercih edilmesinin temel gerekçesi, bu kuşağın dijital teknolojilerle iç içe büyümüş olması, çevrimiçi olma hâlini gündelik yaşamın olağan bir parçası olarak deneyimlemesi ve zamanın hızlanması, parçalanması ve sürekli yeniden düzenlenmesi gibi geç modern süreçleri en yoğun biçimde yaşayan toplumsal gruplardan biri olarak öne çıkmasıdır. Çalışma grubunun özellikle İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencilerinden seçilmesinde, bu öğrencilerin toplumsal süreçlere, kültürel dönüşümlere ve gündelik yaşam pratiklerine ilişkin farkındalık düzeylerinin görece yüksek olduğu varsayımı etkili olmuştur. Bu tercih, katılımcıların zaman, tüketim ve dijitalleşme olgularını yalnızca bireysel deneyimler üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal bağlamlarıyla birlikte ifade edebilmelerine olanak sağlamayı amaçlamaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde tasarlanmış ve veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu yöntem, katılımcıların zaman tüketimi, dijitalleşme ve gündelik yaşam pratiklerine ilişkin deneyimlerini kendi ifadeleriyle, ayrıntılı ve esnek bir biçimde aktarmalarına imkân tanınması nedeniyle tercih edilmiştir. Görüşme soruları, katılımcıların mahremiyet alanına müdahale etmeyecek şekilde hazırlanmış; yönlendirici olmayan, açık uçlu ve etik ilkelere uygun bir dil gözetilmiştir. Görüşmeler öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı ve verilerin kullanım biçimi hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş; gönüllülük esasına dayalı olarak bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş, elde edilen verilerin yalnızca akademik amaçlarla kullanılacağı güvence altına alınmıştır. Araştırma sürecinde dikkat çeken önemli bir bulgu, farkındalık düzeyi görece yüksek olduğu varsayılan bir örneklemle çalışılmış olmasına rağmen, bazı katılımcıların zaman tüketimi, dijitalleşme ve dikkat gibi kavramları tanımlamakta zorlanmaları olmuştur. Bu durum, söz konusu olguların gündelik yaşamda yoğun biçimde deneyimlenmesine karşın, kavramsal düzeyde ifade edilmesinin her zaman kolay olmadığını göstermesi bakımından araştırma açısından anlamlı bir gözlem olarak değerlendirilmiş olmaktadır.

BULGULAR

Z kuşağının zamanlarını nasıl geçirdiklerini anlamak amacıyla yürütülen bu çalışmada, öncelikle “zaman tüketimi” kavramına ilişkin algıları ve bu kavramı nasıl tanımladıkları sorgulanmaktadır. Bu doğrultuda katılımcılara zaman tüketimi denildiğinde ne anladıkları sorulmakta, kavrama dair ilk çağrışımları ve tanımlama biçimleri incelenmektedir. Alınan yanıtlar, zaman tüketiminin görüşmeci gençlerin önemli bir bölümü için önceden üzerinde düşünülmüş, net sınırları olan bir kavram olmadığını göstermektedir. Bazı katılımcıların, soruyla birlikte kavram üzerine ilk kez düşündüklerini açık biçimde ifade ettikleri görülmektedir. “*Zamanın nasıl geçirildiği değil mi? Hiç üzerine düşünmemiştim. Zamanın nelerle harcandığı bence.*” (G7) ifadesi, bu durumu doğrudan yansıtmaktadır. Katılımcıların bir kısmı zaman tüketimini, gündelik yaşam pratikleri ve somut deneyimler üzerinden tanımlamaktadır. Bu tanımlamalarda özellikle okul, çalışma hayatı ve bulunulan mekânlar ön plana çıkmaktadır. “*Herkes zamanını farklı geçiriyor. Ben örneğin hemen hemen tüm vaktimi okul ve çalıştığım kafede geçiriyorum. Bu işte benim zaman tüketimim. Okul ve kafe, benim zamanımı tükettiğim mekanlar. Böyle değil mi? Daha birinci sınıf öğrencisiyim. Öğrenmeye geldik (gülüyor)*” (G1) ifadesi, zaman tüketiminin bireysel deneyimler üzerinden, yapılan işler ve bulunulan mekânlarla ilişkilendirilerek tanımlandığını göstermektedir. Bu yaklaşımda zamanın, soyut bir kavramdan ziyade gündelik sorumluluklar ve rutinler çerçevesinde anlam kazandığı görülmektedir. Modern dönemde zamanın, bireylerin icat edebildiği, kendine uygun hâle getirip kullanabildiği ve kontrol edebildiği bir “donanım” meselesine dönüşmesi (Gürbüz Tepeler, 2022:500), gençlerin zamanı daha çok yapılacak işler ve yerine getirilmesi gereken sorumluluklar üzerinden düşünmelerini açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Bazı katılımcıların zaman tüketimini normatif bir değerlendirme üzerinden ele aldıkları dikkat çekmektedir. Bu çerçevede zaman, nasıl geçirildiğine bağlı olarak “iyi” ya da “kötü” olarak sınıflandırılmakta ve fayda ölçütüyle ilişkilendirilmektedir. “*Bence zaman tüketimi zamanın nasıl harcandığı, geçirildiği. İnsanlar farklı farklı zamanlarını geçiriyorlar. Zamanını hayırlı, güzel işlere harcıyorsan zaman tüketimini iyi, kötü yani faydasız işlerle geçiriyorsan zaman tüketimin kötüdür. Günümüzde herkesin zamanı internette geçiyor. Zaman tüketimi deyince siz internet akluma geldi hemen. Doğru değil mi?*” (G19) ifadesi, bu değerlendirme biçimini açıkça ortaya koymaktadır. Aynı ifadede internet vurgusunun öne çıkması, kitle kültürünün gündelik yaşam pratikleri üzerindeki belirleyiciliğini düşündürmektedir. Bauman'ın kültür endüstrisinin kolektif bir “beyin hasarı” yarattığına ilişkin tespiti (Bauman, 2019:45), dijital mecraların zaman algısı üzerindeki dönüştürücü etkisini anlamlandırmak açısından önemlidir. Bazı görüşmecilerin ise zaman tüketimini daha geniş bir perspektiften ele alarak yaşamın tamamına yayılan bir süreç olarak tanımladıkları görülmektedir. “*Ömrünü nasıl geçirdiğin bana göre zaman tüketimi. Hayat başlangıcından sonuna bir süreç. Bu süreci nasıl geçirdiğin zaman tüketimi. Hayat yolculuğunu*

nasıl geçirdiğin zamanı nasıl harcadığın.” (G8) ifadesi, zaman tüketiminin yalnızca gündelik faaliyetlerle sınırlı kalmadığını, yaşamın bütününe kapsayan bir anlamla ele alınabildiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, bireyin kimlik inşa sürecinin de zamanla kurduğu ilişki üzerinden şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bireyin kimliğini arzu ettiği biçimde konumlandırabilmek için boş zaman etkinliklerinden medya kullanımına kadar farklı kültürel öğelere başvurduğunu belirten çalışmalar (Binark, 2001:7), bu tür bütüncül zaman algılarının arka planını açıklamaktadır. İfadelere genel olarak bakıldığında, görüşmeci gençlerin zaman tüketimini kavramsal düzeyde tanımlamakta zorlandıkları görülmektedir. Katılımcıların soruya çoğunlukla kendi deneyimleri, yaptıkları işler ve gündelik pratikleri üzerinden yanıt vermeye çalıştıkları dikkat çekmektedir. Görüşmeler sırasında, katılımcıların zaman tüketimi kavramı üzerinde duraksadıkları ve tanımlarını anlık düşünme süreci içerisinde oluşturmaya yöneldikleri gözlemlenmektedir. Bu durum, zamanın gündelik yaşamda yoğun biçimde deneyimlenmesine rağmen, kavram olarak fark edilmesinin ve ifade edilmesinin her zaman kolay olmadığını göstermektedir. Bir günün nasıl geçirildiği, bireyin yaşam biçimini, önceliklerini ve toplumsal yapı içerisindeki konumunu anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Bu nedenle Z kuşağı öğrencilerin gündelik yaşam pratiklerinin incelenmesi, zaman tüketiminin nasıl deneyimlendiğini ve anlamlandırıldığını ortaya koymaktadır. Görüşmelerden elde edilen bulgular, Z kuşağının zamanla kurduğu ilişkinin büyük ölçüde parçalı, döngüsel ve internet merkezli bir yapı sergilediğini göstermektedir. Bu durum, modern toplumun giderek akışkanlaşan yapısında zamanın sabit ve düzenli bir çerçeveden koparak, hız ve süreklilik baskısı altında tüketilen bir olguya dönüşmesiyle ilişkilendirilebilmektedir. Bauman’ın akışkan modernite bağlamında dile getirdiği üzere, başkalarının hayatlarının bireyin gözünde birer “sanat eseri” gibi görünmesi (Bauman, 2019:130), sosyal medya aracılığıyla sürekli izlenen ve karşılaştırılan zaman deneyimlerinin gençler üzerindeki etkisini görünür kılmaktadır.

Z kuşağı katılımcıların ifadeleri incelendiğinde, bir günün genellikle planlı ve üretken bir bütünlük içerisinde değil, tekrar eden pratikler etrafında şekillendiği görülmektedir. Sabah erken saatlerde derslere katılmakta zorlanma, gece geç saatlere kadar uyanık kalma ve günün önemli bir bölümünü internet üzerinde geçirme eğilimi, görüşmelerde sıklıkla dile getirilmektedir. G14 numaralı görüşmecinin “*Sabah ilk derslere hiççççç yetişemem ben... Zamanımı en çok nerde harcadığımı sordunuz ya... internette geçiririm ben.*” (G14) ifadeleri, zamanın birey tarafından bilinçli biçimde yönetilmediğini, aksine kontrolün büyük ölçüde kaybedildiğini göstermektedir. Bu durum, zamanın ileriye dönük planlamadan çok, geriye dönük farkındalıkla anlam kazandığını ortaya koymaktadır. Akışkan modernitenin temel özelliklerinden biri, bireylerin gündelik yaşamlarını sürekli bir hız ve meşguliyet hâli içerisinde sürdürmeleridir. Bu bağlamda zaman, dinlenilen veya anlamlandırılan bir süreç olmaktan çıkarak, doldurulması gereken bir boşluğa dönüşmektedir. Z kuşağı öğrencilerinin sosyal medya kullanımına ilişkin anlatıları, bu durumu açık biçimde yansıtmaktadır. G20 numaralı görüşmecinin ifadelerinde, sosyal medyanın yalnızca boş zaman etkinliği değil, günün her anına sızan bir pratik hâline geldiği görülmektedir. Bu durum, bireyin zaman üzerinde kurduğu kontrolün zayıfladığını göstermektedir. Görüşmeler sırasında dikkat çeken bir diğer önemli bulgu, Z kuşağının zaman tüketimini çoğu zaman “yapacak bir şey bulamama” durumu üzerinden deneyimlemesidir. Katılımcıların önemli bir bölümü, sosyal medya kullanımını aktif bir tercih olarak değil, mevcut boşluğu dolduran kaçınılmaz bir pratik olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda internet, sınırsız olanaklar sunan bir alan olmaktan ziyade, zamanın tekdüze biçimde tüketildiği bir döngüye dönüşmektedir. Kuşaklar arasındaki farklılıkların, bireylerin iletişim, düşünme ve yaşama biçimlerini belirgin biçimde ayırtırdığına dikkat çeken çalışmalar (Körelçiner, 2018:30), Z kuşağının bu ortak zaman deneyimini tarihsel ve toplumsal bir çerçeveye yerleştirmektedir. Akışkan modernite koşullarında yüz yüze ilişkilerin yerini dijital etkileşimlerin alması, Z kuşağının gündelik zaman deneyimlerinde de belirgin biçimde görülmektedir. Aynı mekânda bulunan bireylerin dahi birbirleriyle iletişim kurmak yerine telefonlarıyla vakit geçirmeleri, zamanın mekânsal birlikteliklerden koparak bireysel ekranlara hapsedildiğini göstermektedir. Ancak bu dönüşüm, Z kuşağı tarafından çoğu zaman sorgulanmadan kabul edilmekte, gündelik hayatın olağan bir parçası olarak deneyimlenmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde, akışkan modernitenin zaman deneyimini herkes için eşit biçimde dönüştürmediği görülmektedir. Kız öğrencilerin ifadelerinde, internet kullanımının yanı sıra ev içi sorumluluklara zaman ayırdıkları dikkat çekmektedir. Temizlik, yemek ve bakım gibi faaliyetlerin, kız öğrenciler tarafından gündelik zamanın doğal bir parçası olarak içselleştirildiği anlaşılmaktadır. Erkek öğrencilerin ise zamanlarını daha çok çalışma, para kazanma ve bireysel ihtiyaçlar etrafında yapılandırdıkları görülmektedir. Bu durum, kimlik oluşturma çabalarının güvenlik ve özgürlük arasında salınan bir süreç olduğuna işaret eden Bauman’ın tespitleriyle örtüşmektedir (Bauman, 2010). Genel olarak değerlendirildiğinde, Z kuşağının bir günü; okul, çalışma, internet ve sınırlı sosyal etkileşimler arasında geçen, tekrar eden ve çoğu zaman fark edilmeden tüketilen bir zaman deneyimi olarak şekillenmektedir. Akışkan modernite bağlamında bu durum, zamanın derinlikli biçimde yaşanmasından ziyade, hız ve süreklilik baskısı altında akıp giden bir olgu hâline geldiğini göstermektedir.

Z kuşağı öğrencilerin boş zamanlarını nasıl değerlendirmek istediklerine ilişkin yanıtlar, mevcut zaman tüketim pratikleri ile arzu edilen yaşam biçimi arasındaki belirgin farkı ortaya koymaktadır. Katılımcıların önemli bir

bölümü, boş zamanı gezerek, görerek ve deneyimleyerek öğrenmenin mümkün olduğu bir zaman dilimi olarak tanımlamaktadır. Çalışan bireyler için boş zamanın hayatı bir yaşam hakkına dönüştüğünü vurgulayan çalışmalar (Aytaç, 2005:6), öğrencilerin bu taleplerini toplumsal bir bağlama yerleştirmektedir. Sonuç olarak, Z kuşağının zaman tüketimi pratikleri eleştirilmesi gereken bireysel tercihler olarak değil, toplumsal koşulların ürettiği deneyimler olarak değerlendirilmelidir. İnternette geçirilen zaman, çoğu durumda bir tercih değil, yaşamı doğrudan deneyimleme imkânlarının sınırlılığı karşısında geliştirilen bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Z kuşağının zaman tüketimine dair yapılan çalışmalar, gençleri yargılayan değil, onların içinde bulundukları koşulları anlamaya çalışan bir perspektifle ele alınmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışma, Z kuşağının zaman tüketimi pratiklerini, modern toplumun sunduğu yapısal koşullar, ekonomik sınırlılıklar ve dijitalleşmenin gündelik yaşama etkileri çerçevesinde anlamayı amaçlamaktadır. Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencileriyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler, Z kuşağının zamanı yalnızca bireysel tercihler doğrultusunda değil, büyük ölçüde içinde bulundukları toplumsal ve ekonomik bağlam tarafından şekillenen bir süreç olarak deneyimlediğini ortaya koymaktadır. Zaman tüketimi, bu bağlamda, yalnızca boş zaman etkinlikleriyle sınırlı olmayan; eğitim, çalışma, dijital mecralar ve hayata dair beklentilerle iç içe geçen çok katmanlı bir olgu olarak görünürlük kazanmaktadır. Görüşmelerden elde edilen bulgular, Z kuşağının zaman kavramını tanımlamakta zorlandığını, ancak kendi yaşam pratikleri üzerinden bu kavrama anlam yüklemeye çalıştığını göstermektedir. Katılımcıların zaman tüketimini çoğunlukla “harcanan zaman”, “ömrün nasıl geçtiği” ya da “zamanın faydalı ya da faydasız kullanımı” üzerinden ifade etmeleri, zamanın ölçülen ve değerlendirilen bir kaynak olarak algılandığını düşündürmektedir. Bu durum, modern toplumda zamanın giderek daha fazla planlanması, kontrol edilmesi ve verimlilik üzerinden anlamlandırılmasıyla ilişkilendirilebilecek bir tablo sunmaktadır. Z kuşağının zamanla kurduğu bu ilişki, bireysel farkındalıktan çok, gündelik zorunluluklar ve sınırlılıklar üzerinden şekillenmektedir. Araştırma bulguları, öğrencilerin önemli bir bölümünün üniversite eğitimleri süresince çalışmak zorunda kaldığını ve bu durumun zamanlarını büyük ölçüde okul–iş–sosyal medya üçgenine sıkıştırdığını ortaya koymaktadır. Çalışmak zorunda olmayan öğrencilerin ise ekonomik kaygılar, gelecek belirsizliği ve sosyal faaliyetlere erişimde yaşanan kısıtlılıklar nedeniyle benzer bir zaman döngüsüne hapsedikleri görülmektedir. Bu bağlamda zaman, Z kuşağı için genişleyen bir imkan alanı olmaktan ziyade, yetiştirilmesi gereken bir yük ve kontrol edilmesi zor bir akış olarak deneyimlenmektedir. Katılımcıların “durup dinlenememek”, “kendini dinlemeye zaman bulamamak” gibi ifadeleri, zamanın birey üzerindeki baskılayıcı yönünü açık biçimde ortaya koymaktadır. Boş zaman ve imkanlar üzerine yöneltilen sorulara verilen yanıtlar, Z kuşağının gezerek, görerek ve deneyimleyerek öğrenmeye büyük önem verdiğini göstermektedir. Katılımcıların sık sık Avrupalı öğrencilerle kendilerini karşılaştırmaları, üniversite deneyimini yalnızca dersliklerle sınırlı bir süreç olarak görmediklerini ortaya koymaktadır. Z kuşağı, üniversiteyi, mekânsal hareketlilik, kültürel etkileşim ve bireysel gelişimle birlikte düşünmektedir. Ancak bu beklentiler ile mevcut imkanlar arasındaki uçurum, öğrencilerde hayal kırıklığı, moral bozukluğu ve yetersizlik duygularının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum, gençlerin zamanlarını üretken biçimde değerlendirememelerinden çok, üretkenliği mümkün kılacak koşullardan yoksun bırakılmalarıyla ilişkilidir. Araştırmada dikkat çeken bir diğer önemli bulgu, Z kuşağının internette geçirdiği zamanın çoğu zaman bilinçsiz bir tercih olarak değil, sınırlı imkanlar karşısında geliştirilen bir uyum stratejisi olarak ortaya çıkmasıdır. Katılımcılar, gezip görme, deneyimleme ve yerinde öğrenme imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle interneti bir alternatif alan olarak kullandıklarını açıkça ifade etmektedir. Bu bağlamda dijital mecralar, zaman tüketiminin başlıca unsurlarından biri haline gelmekte; ancak bu durum, çoğu zaman tatmin edici bir deneyim sunmamaktadır. Z kuşağının internette uzun süreler vakit geçirmesine yönelik toplumsal eleştirilerin, gençlerin kendi deneyimleri dikkate alınmadan yapılması, kuşaklar arası algı farkını da görünür kılmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, Z kuşağının zaman tüketimi pratiklerinin bireysel tercihlerden ziyade, modern toplumun sunduğu sınırlı imkanlar, ekonomik zorunluluklar ve hız odaklı yaşam biçimiyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Zaman, Z kuşağı için çoğu zaman planlanan ancak kontrol edilemeyen, tüketilen ancak tatmin üretmeyen bir olgu olarak deneyimlenmektedir. Bu nedenle gençlerin zaman kullanımına yönelik eleştirilerden önce, onlara sunulan eğitim, hareketlilik ve deneyim imkanlarının yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Z kuşağının zaman tüketimi, bir sorun alanı olmanın ötesinde, toplumsal yapının gençlere sunduğu olanakların ve sınırların önemli bir göstergesi olarak ele alınmalıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmaların artması, gençlerin yaşam deneyimlerinin daha bütüncül biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akduman, G., & Hatipoğlu, Z. (2021). Kim bu Z kuşağı? *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 5(9), 203–226.

- Alpdoğan, F. F. (2023). Zygmunt Bauman sosyolojisi: Akışkan modernite özgür olduğunu zanneden köleler mi üretiyor? *İctimaiyat*, 7(2), 413–430. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1222635>
- Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan kuşağa tüketim olgusu ve geleceğin tüketici profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1).
- Ağarı, M. (2023). Zaman kavramı: Nedir–ne değildir? *Karabük Türkoloji Dergisi*, 6(1), 123–148.
- Aydoğan, F. (2000). *Medya ve serbest zaman*. OM Yayınevi.
- Aydoğan, F., & Kırık, A. M. (2012). Alternatif medya olarak yeni medya. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (18), 58–69.
- Aytaç, Ö. (2005). Kapitalizm ve boş zaman. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 1–22.
- Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik düşünmek* (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Etiğin tüketiciler dünyasında bir şansı var mı?* (F. Çoban & İ. Katırcı, Çev.). De Ki Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Akışkan aşk* (2. bs.; I. Ergüden, Çev.). Versus Kitap.
- Bauman, Z. (2013). *Modernite, kapitalizm, sosyalizm* (F. D. Ergun, Çev.). Say Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). *Özgürlük* (K. Eren, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan modernite*. Can Yayınları.
- Becan, C., & Eaghanioskou, G. (2019). Gösterişçi tüketim aracı olarak Instagram'ın tüketicilerin satın alma motivasyonuna etkisi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 3(2), 84–101.
- Binark, M. (2001). Medya kullanım örüntüleri. In *Medyanın manipülasyon gücü* (Uluslararası İletişim Sempozyumu Bildiri Kitabı). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Coşgun, M. (2012). Popüler kültür ve tüketim toplumu. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 837–850.
- Fidan, Z. (2016). *Teknoloji ve siyasal iletişim*. Literatürk Yayınları.
- Gürbüz Tepeler, S. (2022). Bauman'ın akışkan modernite kuramı çerçevesinde refleksif sosyoloji üzerine bir değerlendirme. *Marifetname*, 9(2), 493–523. <https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1142668>
- Gürkan, H. (2013). Orhan Kemal'in eserlerinde metropol yaşam içerisinde modern yaşam manipülasyonları ve bireylerin “özgür”lükleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29), 18–33.
- Körelçiner, H. (2018). *X ve Y kuşağı çalışma yaşam kalitesi üzerine bir uygulama* (Yüksek lisans tezi). Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seçkin, S. (2000). Türkiye'nin kuşak profili. *Capital Dergisi*, (12).
- Şan, M. (2012). Zygmunt Bauman: Modernlik ve postmodernlik arasında bir sosyolog. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(11), 63–90.
- Tekin, F. (2020). Modern etik karşıtı bir düşünür olarak Zygmunt Bauman ve postmodern etik anlayışı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 6(13), 39–74. <https://doi.org/10.25306/skad.802615>
- Topçuoğlu, N. (1996). *Basında reklam ve tüketim olgusu: Türkiye'de yeni gazetecilik yönelimleri*. Vadi Yayınları.
- Torlak, Ö. (2000). *Tüketim: Bireysel eylemin toplumsal dönüşümü*. İnkılap Yayınları.
- Varol, A. (2010). Bilgi toplumunda kamusal alan. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 121–129.
- Yüzer, T. V. (2003). Bir iletişim ortamı olarak internet. *Selçuk İletişim Dergisi*, 2, 114–120.